

Ecologii morale

Pe când eram tânăr comentator TV, lucram alături de Jim Lehrer, unul dintre cofondatorii emisiunii care acum poartă numele *PBS NewsHour*. Atunci când Jim intra în emisie și prezenta știrile live, expresia lui avea tendința să fie caldă, dar stoică, fiindcă era de părere că nu persoana lui ar trebui să fie principalul punct de atracție, ci știrile pe care le prezintă. Dar atunci când camera de filmat nu era îndreptată asupra lui, figura îi era extraordinar de expresivă. Dacă în secțiunea de discuții din cadrul emisiunii se întâmpla ca eu să spun ceva prostesc sau grosolan, vedeam cum colțurile gurii îi indicau nemulțumirea. Dar când spuneam ceva util, civic sau amuzant, citeam mulțumirea în ochii lui. Pe parcursul a zece ani, lucrând alături de un om pe care îl admiram profund, am încercat constant să mă comport în așa fel încât să îi provoc privirea de mulțumire și nu dezaprobarea din colțurile gurii.

Lehrer nu a trebuit să îmi spună vreodată explicit cum să mă comport, dar în felul lui subtil și fără cuvinte, m-a antrenat astfel încât să întrunesc standardele *NewsHour*. Și

nu îmi oferea numai mie astfel de reacții; le oferea tuturor celor din echipă, show după show, an după an. Astfel, a creat un model de comportament *NewsHour*, o ecologie morală, în care anumite valori primeau prioritate și era de așteptat ca și tu să adopți o anumită conduită. Au trecut câțiva ani de la pensionarea lui Lehrer, dar cultura pe care a instituit-o definește *NewsHour* și în prezent.

Cu toții am crescut într-o anumită ecologie morală. Cu toții dăm naștere unor microculturi în jurul nostru prin modul în care ne ducem viețile și prin energia transmisă celorlalți.

Una dintre cele mai importante moșteniri pe care o poate lăsa cineva e o ecologie morală – un sistem de credințe și comportamente care continuă să trăiască după moartea noastră.

Unele ecologii morale sunt locale – acasă sau la birou –, dar altele sunt mult mai vaste și definesc întregi ere și civilizații. Grecii antici și romanii își aveau propriul cod de onoare, cu o viziune specifică asupra faimei nemuritoare. Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, artiștii parizieni au inventat un cod boem care celebra libertatea individuală și creativitatea neîngrădită, în timp ce, peste Canalul Mânecii, moralitatea victoriană tocmai începea să se formeze, cu un cod strict al proprietății și al onoarei. Ecologiile morale ghidează subtil modul în care te îmbraci, cum vorbești, ce admiri și ce desconsideri, precum și modul în care îți definești scopul ultim în viață.

Ecologiile morale sunt răspunsuri colective la problemele majore ale unui moment specific. Spre exemplu, pe la jumătatea secolului al XX-lea, oamenii din emisfera nordică au înfruntat o mare criză economică și un război mondial devastator. Probleme majore cereau răspunsuri instituționale majore. Oamenii se înrolau în armată, formau uniuni, se angajau la mari companii. Formau alianțe strânse, definindu-se ca națiuni aflate în război.

Astfel, a luat naștere o cultură care pune accent pe a-ți face datoria, a te integra în instituțiile statului, a te conforma grupului, a te subordona autorității, a nu încerca să ieși în evidență sau să-ți depășești atribuțiile. Această ecologie morală orientată spre mentalitatea de grup ar putea fi rezumată prin sloganul „Suntem băgați în povestea asta împreună“.

Spiritul acestei culturi e foarte bine surprins în cartea lui Alan Ehrenhalt numită *The Lost City*, care vorbește despre comunități din Chicago și din împrejurimi în anul 1950. În acele vremuri, nu se punea foarte mult accentul pe alegerea individuală. Dacă erai un star de baseball precum Ernie Banks, nu aveai dreptul să-ți alegi liber echipa pentru care să joci. Rămâneai toată cariera alături de Chicago Cubs. Dacă aveai un accent neagreat, o culoare a pielii neagreată sau sexul nepotrivit, probabil că nu obțineai un job într-o clădire sofisticată din centrul orașului. Dar în acele vremuri, oamenii tindeau să aibă atașamente solide și o legătură

stabilă cu locurile în care trăiau. Își făceau datoria față de instituțiile locului.

Dacă erai un bărbat care locuia în sudul orașului Chicago, erau șanse mari să calci pe urmele tatălui și bunicului tău și să lucrezi la Nabisco, cea mai mare fabrică de pâine de la acea vreme, și să intri în sindicatul Bakery and Confectionery Workers International.

Casele oamenilor erau mici, nu exista aer condiționat și televizorul nu devenise încă ceva larg răspândit, așa că, atunci când vremea era frumoasă, viața socială se petrecea pe verandă sau pe alei, iar copiii alergau toată ziua de la o casă la alta. Un tânăr proprietar era prins într-o serie de activități în comunitate, de la care, așa cum se exprimă Ehrenhalt, „numai un singuratic foarte hotărât putea scăpa: grătare, cafeaua băută cu vecinii, meciuri de volei, făcut cu rândul la îngrijirea copiilor din cartier și un schimb constant de bunuri casnice“.

Dacă trebuia să mergi la bancă, mergeai la cea locală, Talman Federal Savings and Loan. Dacă voiai să cumperi carne, mergeai la măcelarul local, la Bertucci's. Șaizeci și doi la sută dintre americanii acelor vremuri declarau că sunt membri activi ai comunității bisericii, iar dacă locuiai în sudul orașului Chicago, mergeai la biserica St. Nick, unde ascultai predica în latină a blândului părinte Fennessy. Probabil îți trimiteai copiii la școala parohială locală, unde aceștia stăteau

în rânduri ordonate și tremurau în fața disciplinei de fier a părintelui Lynch.

Dacă intrai în politică, probabil că nu te puteai descurca pe cont propriu. Dar te alăturai rețelei lui Boss Daley și prosperai, cu condiția să faci ce îți spuneau mai-marii tăi să faci. Spre exemplu, John Fary a făcut parte din această rețea în legislatura de stat din Illinois și la vârsta de șaiszeci și patru de ani a fost recompensat cu un loc în Congresul Statelor Unite. Atunci când a fost întrebat ce va face odată ce va fi ales în Congres, a declarat presei: „Voi merge la Washington, ca reprezentant al primarului Daley. Douăzeci și unu de ani l-am reprezentat pe primar în legislatură și a avut mereu dreptate.“ John Fary și-a făcut datoria.

Acest etos încuraja un fel de viață orientat spre comunitate, după care mulți oameni sunt nostalgici astăzi. Dacă cineva te întreba de unde ești, nu răspundeai pur și simplu „Chicago“, ci menționai exact intersecția în jurul căreia orbita viața ta: „Intersecția dintre Fifty-ninth și Pulaski.“ Orașul era o adunare de sate.

Această ecologie morală avea multe calități. Punea accentul pe smerenie, rezervă și modestie. Mesajul transmis era că nu ești mai bun decât restul oamenilor, dar nimeni nu-i mai bun decât tine. Oamenii credeau în faptul că dragostea de sine – egoismul, narcisismul – e rădăcina răului. Dacă vorbeai prea mult despre tine, oamenii te credeau înfumurat și-ți întorceau spatele. Desigur, această ecologie

avea și neajunsuri, care în ultimă instanță au făcut-o să devină insuportabilă. Acest etos a tolerat mult rasism și antisemitism. Femeile casnice se simțeau înlănțuite și sufocate, iar cele care încercau să îmbrățișeze o profesie se loveau de bariere intimidante. În 1963, Betty Friedan a descris o problemă care nu avea nume: plictiseala copleșitoare, insuportabilă a vieții multor femei. Cultura definea masculinitatea cu o răceală emoțională covârșitoare; bărbații aveau probleme cu exprimarea afecțiunii față de soțiile și copiii lor. Mâncarea era absolut plictisitoare. Presiunea conformității de grup îi făcea pe oameni să se simtă întemnițați, iar opinia publică era de o intoleranță terifiantă. Mulți oameni își jucau rolurile care le fuseseră atribuite, dar pe dinăuntru erau lipsiți de viață.

În *Călătoria cu Charley*, cartea lui John Steinbeck din 1962, există o scenă care surprinde modul în care acest cod colectiv a făcut mulți oameni captivi în vieți amorțite, lipsite de bucurie. Călătoria lui Steinbeck de-a lungul țării, alături de câinele său, l-a dus în Chicago, unde avea nevoie de o cameră de hotel disponibilă imediat, ca să facă un duș și să se odihnească. Singura cameră liberă nu era curățată încă, dar pe Steinbeck nu l-a deranjat.

Deschizând ușa, vede urmele lăsate de fostul client al hotelului. Dintr-un bon de curățătorie lăsat acolo, Steinbeck deduce că fostul oaspete, pe care îl numește Singuraticul Harry, locuiește în Westport, Connecticut. Pe

birou se află o scrisoare pe care Harry începuse să i-o scrie soției: „Aș vrea să fii aici, cu mine. E un oraș în care te simți singur. Ai uitat să-mi pui butonii în valiză.“*

E bine totuși că soția lui Harry nu i-a făcut o vizită surpriză. Atât unul dintre pahare, cât și jumătate dintre chiștoacele din scrumieră purtau urme de ruj. Agrafa de păr de lângă pat ne spune că femeia care a fost în camera era brunetă; Steinbeck îi pune în gând numele Lucille. Au băut împreună o sticlă întregă de Jack Daniel's. A doua pernă de pe pat a fost folosită, dar nu s-a dormit pe ea – nu sunt urme de ruj. Femeia l-a lăsat pe Harry să se îmbete, dar ea și-a turnat pe ascuns whisky-ul în vaza cu trandafiri roșii de pe masă.

„Mă întreb despre ce ar fi putut vorbi Harry cu Lucille“, scrie Steinbeck. „O fi reușit ea să-l scape de singurătate? Am îndoieli. Cred că amândoi au făcut ce era de așteptat din partea lor.“** Harry n-ar fi trebuit să bea atât de mult. Steinbeck a găsit ambalaje de pastile Tums în coșul de gunoi și două plicuri de Bromo-Seltzer în baie. Nu era niciun semn că s-ar fi întâmplat ceva neașteptat, niciun semn de orice distracție reală, niciun semn de fericire spontană. Doar singurătate. „M-am simțit trist pentru Harry“***, conchide

---

* John Steinbeck, *Călătorii cu Charley*, traducere de Gabriela Tănase, Polirom, Iași, 2015, p. 232. (N. red.)

** *Ibidem.* (N. red.)

*** *Ibidem.* (N. red.)

Steinbeck. Asta se întâmplă atunci când îți trăiești viața monoton, în subordinea vreunei organizații impersonale. Nu numai că ești neîmplinit, dar îți pierzi orice capacitate de a mai simți ceva.

În acele vremuri, se purta o discuție aprinsă despre pericolul unei comunități care absoarbe toată viața din individ, astfel încât ajungi să nu fii mai mult decât un om al unei organizații, un om într-un costum gri, un om amorțit care caută să obțină un statut. Senzația era că grupul a zdrobit individul și că oamenii, reduși la un simplu număr, nu aveau niciun simț autentic al sinelui.

Sunt liber să fiu eu însumi

Steinbeck a publicat *Călătorii cu Charley* cam în aceeași perioadă în care oamenii începeau să se revolte împotriva ecologiei morale de tip „Suntem băgați în povestea asta împreună“, care fusese predominantă în anii de după război. În locul ei, a apărut o nouă ideologie. Parada ecologiilor morale este de obicei o poveste a progresului, un răspuns rațional la uzura morală a etosului anterior. Și totuși, progresul nu e unul lin.

Adesea, tranziția are loc după un tipar pe care geografa Ruth DeFries îl numește „declic, doborâre, pivot; declic“. Oamenii creează o ecologie morală care îi ajută să rezolve problemele timpului lor. Funcționează și, astfel, în societate

are loc un declin care le permite să avanseze. Dar pe măsură ce timpul trece, acea ecologie devine din ce în ce mai puțin relevantă pentru noile probleme apărute. Vechea cultură devine rigidă și o contracultură o doboară la pământ. Apoi are loc o perioadă de agitație și competiție, în care reprezentanții unor diferite ordini morale se luptă pentru a vedea ce nouă cultură va fi predominantă. În aceste momente – 1848, 1917, 1968, zilele noastre – e ușor să devii descumpănit și să simți că societatea se destramă. Au loc războaie gigantice și adesea brutale pentru consacrare, lupte pentru a alege ce mod de viață merită urmat. În cele din urmă, societatea pivotează și se stabilește într-o nouă ecologie morală, cu un nou set de standarde pentru a măsura binele și răul. Odată cu fixarea noului etos, are loc un nou declin, iar progresul mai face un pas.

Atunci când o cultură se schimbă, evident că nu toți oamenii se schimbă la unison. Societatea noastră este vastă, diversă. Dar norma comportamentului se schimbă. Unele dorințe și valori primesc prioritate, iar altele nu. Unele lucruri admirate în trecut sunt disprețuite acum, iar altele anterior marginale intră acum în prim-plan.

Vreau să atrag atenția asupra adevăratului lider în aceste momente, deoarece e relevant pentru momentul pe care îl trăim astăzi. Nu politicienii sunt cei care conduc această schimbare. Activiștii morali și pionierii culturali o fac. Cei care determină manierele și moravurile sunt adevărații

legislatori ai omenirii – ei exercită cea mai mare putere și influență. De obicei totul începe cu o subcultură. Un mic grup de indivizi creativi consideră că ecologia morală curentă e opresivă și alienantă. Așa că aruncă o privire în urmă în istorie și alege una dintre vechile ecologii morale, care pare să ofere un mod de viață mai bun. Astfel dau naștere unui stil de viață pe care și alții îl găsesc atractiv. Dacă reușești să pui bazele unei mișcări sociale la care oamenii vor să se alăture, ei își vor canaliza energia și ideile către cauza ta.

Așa cum spune Joseph Campbell într-un interviu cu Bill Moyers, există două tipuri de fapte. Există faptele fizice: eroul săvârșește un act de vitejie în luptă și salvează un oraș. Există însă și eroul spiritual, care mai întâi găsește un mod nou și mult mai bun de a ne duce viața spirituală și apoi le comunică tuturor descoperirea sa. Sau, în cuvintele lui Iris Murdoch: „Omul este o creatură care-și creează reprezentări ale propriei ființe și apoi ajunge să semene acelor reprezentări.”¹

În anii '60, mici grupuri de tineri din comunități locale și hippie au aruncat o privire în urmă și au împrumutat din trecut cultura boemă – părul lung, spiritul tineresc, rebeliunea, revoluția, sexualitatea deschisă și respingerea tuturor lucrurilor asociate cu burghezia. Au devenit, în timp, ciudații de la Woodstock, rebelii, exploratorii New Age și, în ultimă instanță, burghezii boemi. Au început să se